

УДК 027.625:[025.2:004.087]

О. О. ЛИТВИНЕНКО

СУЧАСНИЙ СТАН ФОНДІВ ЕЛЕКТРОННИХ ВИДАНЬ ДИТЯЧИХ ТА ЮНАЦЬКИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

Охарактеризовано сучасний стан фондів електронних видань дитячих та юнацьких бібліотек України, виявлено напрями вдосконалення їх складу та структури.

Ключові слова: дитяча бібліотека, юнацька бібліотека, електронне видання, локальне електронне видання, мережеве електронне видання, мультимедійне видання, веб-сайт, електронний каталог, бібліотечний фонд, класифікація електронних видань, читання.

Охарактеризовано современное состояние фондов электронных изданий детских и юношеских библиотек Украины, выявлены направления усовершенствования их состава и структуры.

Ключевые слова: детская библиотека, юношеская библиотека, электронное издание, локальное электронное издание, сетевое электронное издание, мультимедийное издание, веб-сайт, электронный каталог, библиотечный фонд, классификация электронных изданий, чтение.

The present state of electronic editions funds of child's and youth libraries of Ukraine is described; directions of improvement of their composition and structure are introduced.

Key words: child's library, youth library, electronic edition, local electronic edition, network electronic edition, multimedia edition, web site, electronic catalogue, library stock, classification of electronic editions, reading.

В умовах стрімкого поширення інформаційно-комунікаційних технологій одним із основних завдань бібліотек стає формування фондів електронних видань. Різноманітні за змістом та носіями інформації бібліотечні фонди є ефективним засобом залучення дитини до бібліотеки та читання. Забезпечуючи доступ до новітніх видів видань і культурної спадщини, бібліотека залишатиметься єдиною константою в безмежному інформаційному просторі, виконуючи функцію провідника та координатора.

Питання використання новітніх комп'ютерних технологій у дитячих бібліотеках, зокрема розробки і практичного впровадження сайту установи, висвітлені в публікаціях А. Бардашевської [1], Я. Бондаренко [2; 3], О. Котової [7]. З асортиментом веб-ресурсів й інтернет-послуг дитячих бібліотек України, перспективами розвитку їхніх веб-сайтів як ефективного каналу доступу до електронних фондів ознайомлюють праці Н. Дзюби [5; 6] та І. Торліна [12-14]. Однак зазначені публікації не містять аналізу складу та структури фондів електронних видань.

Мета статті — визначити сучасний стан фондів електронних видань бібліотек України для дітей та юнацтва і напрями вдосконалення складу та структури.

За результатами дослідження українського сегменту Інтернет-простору лише 2 % дитячих та юнацьких бібліотек України мають власні веб-сайти. У процесі встановлення складу та структури фондів електронних видань бібліотек України проаналізовано 29 сайтів обласних, центральних, міських дитячих та юнацьких бібліотек України. Бібліографічні відомості про електронні видання, наявні у фондах бібліотек, були виявлені на 11 сайтах (38 %), а саме: Національної бібліотеки України для дітей, Державної бібліотеки України для юнацтва, Кримської республіканської установи «Дитяча бібліотека ім. В. Н. Орлова», Житомирської обласної бібліотеки для дітей, Луганської обласної бібліотеки для юнацтва, Миколаївської обласної бібліотеки для юнацтва, Чернігівської обласної бібліотеки для дітей ім. М. Островського, Централізованої системи бібліотек для дітей м. Дніпропетровськ, Міської спеціалізованої молодіжної бібліотеки «Молода гвардія» м. Київ, Центральної бібліотеки для дітей м. Миколаїв ім. Ш. Кобера та В. Хоменка, Краматорської центральної міської бібліотеки для дітей ім. О. С. Пушкіна. Таким чином, лише незначна кількість бібліотек розпочала формування фондів електронних видань, обсяг яких коливається від кількох десятків до понад 200 одиниць зберігання. Найбільші за обсягом фонди електронних видань мають Національна бібліотека України для дітей та Центральна бібліотека для дітей Миколаєва ім. Ш. Кобера та В. Хоменка. Відомості про склад своїх підфондів електронних видань веб-сайти бібліотек переважно надають в електронному каталозі (8 бібліотек), у розділі «Медіатека» (2 бібліотеки) та інформаційному покажчику електронних CD-дисків (1 бібліотека).

Результати аналізу електронного каталогу Національної бібліотеки України для дітей свідчать про те, що електронні видання складають 0,05 % від загального обсягу фонду, а Державної бібліотеки України для юнацтва — 0,03 %. В середньому обсяг фондів електронних видань дитячих та юнацьких бібліотек України становить 0,05 % загального обсягу фонду. Такі дані свідчать про низький рівень постачання бібліотек України електронними виданнями, особливо, зважаючи на положення Закону України від 09.04.1999 р. № 595–XIV «Про обов'язковий примірник документів» [10], в якому зазначено, що електронні видання теж є об'єктами обов'язкового депонування. Однак результати аналізу обсягу та складу фондів електронних видань провідних бібліотек України для дітей та юнацтва, в першу чергу фонду Національної бібліотеки України для дітей та Державної бібліотеки України для юнацтва, дають підстави говорити про те, що виконання Закону України «Про обов'язковий примірник документів» виробниками електронної дитячої продукції є незадовільним.

Об'єктом дослідження є електронне видання, яке являє собою «електронний документ (групу електронних документів), що пройшов редакційно-видавничу обробку, призначений для розповсюдження в незмінному вигляді, має вихідні відомості» [4, С. 1]. За технологією розповсюдження виділяють локальне електронне видання, мережеве електронне видання та електронне видання комбінованого розповсюдження. В першому випадку йдеться про «електронне видання, призначене для локального використання, що публікується у вигляді певної кількості ідентичних екземплярів (тиражу) на переносних машинозчитуваних носіях» [4, С. 2]. Такі офлайн-електронні видання (на CD та DVD) можна вважати складовою внутрішніх ресурсів бібліотеки, тобто тих, що складають її власний фонд. Мережеві електронні видання, у свою чергу, являють собою «електронні видання, доступні потенційно необмеженому колу користувачів через телекомунікаційні мережі» [4, С. 2]. Такі онлайн-видання є зовнішніми ресурсами бібліотек, скористатися якими можна, відвідавши відповідний розділ на веб-сайті установи.

Склад фонду електронних видань бібліотек для дітей та юнацтва за цільовим призначенням має таку структуру: науково-популярні — 8 % (з яких науково-популярні мультимедійні програми — 74 %, документальні фільми — 22 %, науково-популярні фільми — 4 %), навчальні — 21,4 %, масово-політичні — 0,2 %, довідкові — 12,1 %, електронні видання для дозвілля — 40,4 %, рекламні — 0,1 %, художні — 17,7 % (видання художньої літератури та літературознавчі видання — 59 %, мистецтвознавчі — 26 %, художні фільми — 15 %). Таким чином, майже половину фондів бібліотек складають електронні видання для дозвілля («електронні видання, що містять загальнодоступні відомості про організацію побуту, різноманітні форми самодіяльної творчості, різні види захоплень, комп'ютерні ігри» [4, С. 2]), що свідчить про спрямування роботи бібліотек на залучення дітей до читання електронними виданнями розважального типу. Суттєвим резервом поліпшення якісного складу фондів електронних видань є збільшення обсягу науково-популярних, художніх, довідкових та навчальних видань, спрямованих на інтелектуальний і духовний розвиток дитини. Варто зауважити, що одним з перспективних напрямів комплектування фондів може стати надходження мультимедійних рекомендаційних бібліографічних покажчиків, які могли б скерувати дитину в сучасному світі друкованих книжок, а також сприяти формуванню позитивного іміджу книги та моди на читання завдяки привабливому поданню інформації.

Аналіз тематичної структури фондів електронних видань дозволив установити, що в дитячих та юнацьких бібліотеках переважають видання гуманітарного спрямування з літературознавства, мистецтвознавства, культурології, мовознавства, музики, історії та географії. Така особливість тематичного складу фондів свідчить про необхідність збільшення кількості

електронних видань з техніки, медицини, природознавства, що сприятиме формуванню електронних підфондів універсального спрямування.

Структура фонду за природою основної інформації має такий видовий склад: звукові видання — 35,6 %, програмні продукти — 0,7 %, мультимедійні — 63,7 % (з яких мультфільми — 12,9 %, відеофільми — 7,8 %, комп'ютерні ігри — 16,7 %, освітні мультимедійні програми — 62,6 %). Такі показники свідчать про суттєве переважання у фондах дитячих та юнацьких бібліотек мультимедійних видань («електронних видань, в яких інформація різної природи наявна рівноправно та взаємопов'язано для вирішення визначених розробником завдань, причому цей взаємозв'язок забезпечений відповідними програмними засобами» [4, С. 2]). З комунікаційної точки зору цей тип видання нині є найефективнішим, оскільки забезпечує засвоєння дитиною інформації різними органами чуття.

Результати аналізу мовного та географічного складу фондів свідчать про те, що в Україні було видано 42,7 % електронних видань (з них 53,7 % — україномовні, 39,3 % — російськомовні, 7 % — іноземними мовами), в Росії — 25,8 %, спільно в Україні й Росії — 0,4 %, в країнах дальнього зарубіжжя — 18 % (переважно США, Великій Британії, Німеччині), місце видання не виявлено — 13,1 % (з них — 87,4 % російськомовні видання, 12,6 % — іноземними мовами). Такі показники свідчать про комплектування фондів бібліотек насамперед електронними виданнями вітчизняного виробництва. У мовному складі переважають російськомовні видання, проте це стосується передусім видань розважального типу, зокрема музичних дисків російських виконавців та аудіокниг російських класиків художньої літератури. Це дозволяє говорити про досить збалансований мовний та географічний склад фондів електронних видань.

Серед електронних видань українського виробництва найбільше представлені у фондах дитячих та юнацьких бібліотек продукти таких видавців: «Ніка Гейм», «Master Media», «Multi Trade», «Media Group», «Фабрика кіно», «Єнісей Груп», «Атлантік», «Мультимедиа Украина», «Руссобит-М Украина», «Фабрика ігр» (Київ); «Одісей», «Маски», «Новая школа», «Интер-фильм», «Арт-Синема», «Синема» (Одеса); «ІПП СЭЛД» (Севастополь), «Горизонт» (Сімферополь), «Студія 6 секунд» (Калуш). Серед видань російського виробництва найчастіше представлена продукція: «ІС-Паблишинг», «Равновесие», «ДиректМедиа Паблишинг», «АстраМедиа», «Triada», «Кирилл и Мефодий», «Бука», «Русский проект», «Русская коллекция», «Новый диск», «Эликтан», «Аванта +», «Руссобит-М», «Master Soft», «Меридиан», «Comulti Multimedia» (Москва); «Мега Видео» (Санкт-Петербург), «Электродиск» (Первоуральск), «Магелан» (Пермь). Така різноманітність виробників електронних продуктів потребує створення єдиного джерела інформування бібліотек про асортимент ринку мультимедійних видань.

Результати аналізу фондів видань на CD та DVD дозволяють визначити основні проблеми їх формування: недостатній обсяг; диспропорції в тематичному та типологічному складі; відсутність зведеної інформації про джерела та способи придбання бібліотеками електронних документів; труднощі доступу до відомостей про електронні видання у зв'язку з відсутністю єдиного формату подання даних в онлайн-ових електронних каталогах бібліотек.

Крім інформації про власні фонди електронних видань, бібліотеки на своїх веб-сайтах пропонують читачам доступ до корисних ресурсів Інтернету, зазвичай розміщуючи такі відомості в спеціальних розділах сайту («Корисні посилання», «Вибрані Інтернет-ресурси», «Ресурси для дітей» тощо). Таким чином, бібліотеки виконують важливу функцію координаторів та навігаторів у безкрайньому просторі інформації. Результати аналізу зовнішніх онлайн-ових ресурсів бібліотек, які доступні на їх веб-сайтах, дозволяють виокремити декілька їх груп: навчально-пізнавальні (ресурси Інтернету, призначені для виконання домашніх завдань, опанування комп'ютерної грамотності, пізнання світу через ознайомлення з їх країнознавчими та краєзнавчими ресурсами, перегляд інтерактивних карт та ін.); художні (онлайн-ові ресурси, що містять повнотекстові художні твори для дітей та дитячу пресу (вітчизняну і зарубіжну), посилання на сайти електронних бібліотек та сайти бібліотечних установ); ресурси для дозвілля (веб-посилання на комп'ютерні ігри, розмальовки, кросворди, пазли, дитячі чати, портали й універсальні сайти, музику, мультфільми, ресурси, присвячені естрадній дитячій творчості, живопису та ін.). Корисні веб-посилання пропонують на своїх сайтах Національна бібліотека України для дітей, Херсонська обласна бібліотека для дітей, Центральна бібліотека для дітей Миколаєва ім. Ш. Кобера та В. Хоменка, Центральна бібліотечна система для дітей м. Севастополь, Кримська республіканська установа «Дитяча бібліотека ім. В. Н. Орлова».

Однією з причин незадовільного комплектування фондів дитячих та юнацьких бібліотек України електронними виданнями є надто складна ситуація із ведення Державного реєстру та депозитарію електронних видань (як локальних, так і мережевих). Цю функцію мають виконувати Національна бібліотека України для дітей та Державна бібліотека України для юнацтва згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 10.05.2002 № 608 «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів» [11] як одержувачі обов'язкових примірників усіх видів видань для дітей та юнацтва. На сайтах цих бібліотек як методичних центрів мережі дитячих і юнацьких бібліотек України варто подавати зведені відомості про надходження обов'язкових примірників електронних видань для дітей та юнацтва. Це є особливо актуальним в умовах відсутності в Україні Літопису електронних та мультимедійних видань. У цьому контексті доречно звернутися до зарубіжного досвіду з вирішення питання регламентованого функціону-

вання в суспільстві електронних видань, зокрема до роботи Науково-технічного центру Росії «Информрегистр», на який згідно з Федеральним Законом від 29.12.1994 р. «Об обязательном экземпляре документов» покладалися функції збору та зберігання електронних видань.

Федеральне державне унітарне підприємство «Информрегистр» є Федеральною службою з нагляду у сфері зв'язку, інформаційних технологій та масових комунікацій, а також одним з провідних у Росії центрів науково-дослідницьких, аналітичних, методичних робіт у сфері інформаційних ресурсів, теоретичних та прикладних розробок у галузі формування електронних бібліотек. Основні напрями практичної діяльності організації — державна реєстрація баз даних, обов'язкового примірника електронних видань, електронних наукових видань — визначені нормативними правовими актами федерального рівня. Реалізація завдань установи спрямована на забезпечення міжвідомчого інформаційного обміну й доступу до соціально значущої інформації. Кожний офіційний російський виробник електронних видань має подати на реєстрацію й довгострокове зберігання до організації свою продукцію — обов'язковий безплатний федеральний примірник. Для вирішення цього завдання в НТЦ «Информрегистр» у 1996 р. створено Депозитарій електронних видань, з метою забезпечення діяльності якого організацією були розроблені й реалізовані методи, процедури й технології збору, опису, реєстрації й зберігання електронних видань на зйомних носіях (CD, DVD і т. д.). Фонд Депозитарію на сьогоднішній день налічує близько 15 тисяч бібліографічних записів електронних видань [9]. Веб-сайт НТЦ «Информрегистр» (<http://www.inforeg.ru>) містить електронний каталог електронних видань Росії, зі зручними навігаційними та пошуковими можливостями.

Таким чином, у бібліотеках України для дітей та юнацтва як важливий складовий системи соціальних комунікацій лише розпочалося формування фондів електронних видань, склад яких потребує кількісного та якісного вдосконалення. Реалізація чіткої програми комплектування фондів провідних бібліотек України для дітей та юнацтва електронними виданнями потребує заходів державного рівня, зокрема налагодження контролю за виконанням Закону України «Про обов'язковий примірник документів» та постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів» усіма суб'єктами відносин, передбачених у цих документах.

Національна бібліотека України для дітей та Державна бібліотека України для юнацтва на основі отримання обов'язкового примірника видань для дітей та юнацтва мають забезпечувати: державну реєстрацію електронних видань та їх каталогізацію; довготривале зберігання електронних видань; ведення зведеного електронного каталогу електронних видань, забезпечуючи до нього віддалений доступ користувачам; надання методичної допомоги з підвищення якості комплектування фондів дитячих та

юнацьких бібліотек; проведення контролю за повнотою доставки обов'язкових примірників електронних видань для дітей та юнацтва, а також моніторингу українського ринку цих продуктів. Важливим заходом щодо стимулювання вітчизняних видавців мультимедійних видань є організація конкурсу «Найкраще дитяче мультимедійне видання року».

Напрямами подальших досліджень означеної проблеми є вивчення зарубіжного досвіду комплектування й організації фондів локальних та мережових електронних видань з метою впровадження світових новацій у бібліотечну практику України; аналіз ефективності використання електронних підфондів дитячих та юнацьких бібліотек з метою визначення резервів поліпшення їх змістового та видового складу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бардашевська А. Інтернет для дітей: бібліотечна навігація [Електронний ресурс] / А. Бардашевська // Світ дитячих бібліотек. — Електрон. дан. — Режим доступу : http://www.cbl.kiev.ua/UKR/magazin/Svit_n15/14.htm. — Загол. з екрана.
2. Бондаренко Я. Web-сайт детской библиотеки как зеркало ее деятельности [Электронный ресурс] / Я. Бондаренко // Світ дитячих бібліотек. — Електрон. дан. — Режим доступу : http://www.cbl.kiev.ua/UKR/magazin/Svit_n15/32.htm. — Загл. с экрана.
3. Бондаренко Я. Детская библиотека как ресурс и инструмент для адаптации ребенка к потребностям информационного общества [Электронный ресурс] / Я. Бондаренко // Світ дитячих бібліотек. — Електрон. дан. — Режим доступу : http://www.cbl.kiev.ua/UKR/magazin/Svit_n15/13.htm. — Загл. с экрана.
4. ГОСТ 7.83 — 2001. Электронные издания. Основные виды и выходные сведения : межгос. стандарт. — Введ. 2002-07-01. — М. : ИПК Издательство стандартов, 2002. — 12 с.
5. Дзюба Н. Первые шаги: из опыта обучения детей основам компьютерной грамотности и работе в Интернет [Электронный ресурс] / Н. Дзюба, Ю. Архипчук // Світ дитячих бібліотек. — Електрон. дан. — Режим доступу : http://www.cbl.kiev.ua/UKR/magazin/Svit_n15/08.htm. — Загл. с экрана.
6. Дзюба Н. Электронные ресурсы детских библиотек Украины и формирование информационной культуры читателей [Электронный ресурс] / Н. Дзюба, А. Кобзаренко // Світ дитячих бібліотек. — Електрон. дан. — Режим доступу : http://www.cbl.kiev.ua/UKR/magazin/Svit_n15/10.htm. — Загл. с экрана.
7. Котова О. Комп'ютерні технології на службі дитячої бібліотеки (інформаційно-аналітичний дайджест) [Електронний ресурс] / О. Котова. — Електрон. дан. — Режим доступу : http://www.librarychl.kr.ua/pro_bib/nah_vid_kot.htm. — Загол. з екрана.
8. Литвиненко О. А. Особенности классификации мультимедийных изданий для детей / О. А. Литвиненко // Наука о книге: Традиции и инновации: К 50-летию сб. «Книга. Исследования и материалы» : материалы

- XII междунар. науч. конф. по проблемам книговедения (Москва, 28–30 апреля 2009 г.) : В 4 ч. — М. : Наука, 2009. — Ч. 1. — С. 335–337.
9. Научно-технический центр «Информрегистр» [Электронный ресурс] : Федеральная служба по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций. — Электрон. дан. — Режим доступа : <http://www.inforeg.ru/>, свободный. — Загл. с экрана.
  10. Про обов'язковий примірник документів [Електронний ресурс] : закон України від 09.04.1999 р. № 595-XIV. — Електрон. дан. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=595-14>. — Загол. з екрана.
  11. Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2002 № 608. — Електрон. дан. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=608-2002-%EF>. — Загол. з екрана.
  12. Торлин И. Web-site детской библиотеки: каким ему быть? [Электронный ресурс] / И. Торлин, Н. Дзюба // *Світ дитячих бібліотек*. — Електрон. дан. — Режим доступа : http://www.cbl.kiev.ua/UKR/magazin/Svit_n15/06.htm. — Загл. с экрана.
  13. Торлин И. Web-сайты детских библиотек: современное состояние и перспективы развития [Электронный ресурс] / И. Торлин // *Світ дитячих бібліотек*. — Електрон. дан. — Режим доступа : <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2002/trud/sec1121/Doc8.HTML>. — Загл. с экрана.
  14. Торлин И. Виртуальные сервисы детских библиотек: вчера, сегодня, завтра [Электронный ресурс] / И. Торлин — Электрон. дан. // *Крым 2009 «Библиотеки и информ. ресурсы в соврем. мире науки, культуры, образования и бизнеса»* : материалы XVI междунар. конференции. — Судак, 2009. — 1 электрон. опт. диск (CD-ROM).

Надійшла до редколегії 07.12.2009 р.